

PILVI TORSTI

BOSNIALAISNUORET JA HISTORIA

Kouluopetus on yksi historian yhteiskunnallisen käytön muoto. Opetussuunnitelmat ja hyväksytyt oppikirjat kertovat aina ”ajan hengestä” yhteiskunnassa. Niiden pohjalta voi tarkastella, millaisia historiatiukintoja virallisesti halutaan tukea ja millaisia arvoja historianopetukseen toivotaan liitettävän. Kouluopetukseen liittyvää historian käyttöä voidaan tarkastella yhtäältä opetuksen eli historian oppikirjojen ja opettajien näkökulmasta, toisaalta historianopetukseen osallistuvien koululaisten näkökulmasta.

Historian oppikirjat ovat olleet sekä akateemisen että poliittisen mielenkiinnon kohde ainakin ensimmäisen maailmansodan ajoilta saakka, jolloin Kansainliitto ehdotti säännöllisten koulukirjatarkastusten aloittamista entisten vihollisvaltioiden välillä.¹ Historian käytön ”kohteisiin”, oppikirjoja lukeviin koululaisiin ja heidän näkemyksiinsä, on sen sijaan kiinnitetty tieteellisessä tutkimuksessa huomiota vasta viime vuosikymmeninä. Merkittävä hanke tällä saralla on ollut yhteiseurooppalainen Nuoret ja historia -tutkimus, jonka puiteissa kerättiin laaja aineisto peruskoulun viimeisen luokan oppilailta eri puolilla Eurooppaa 1990-luvun puolivälissä.² Nuorten menneisyyskäsityksiä, tulevaisuuden odotuksia, poliittisia mielipiteitä ja ajatuksia

---

¹ Pellens 1994, 46; Pekkala 1999, 29.

² Ks. Angvik & von Borries 1997 A & B.

historianopetuksesta luodanseen tutkimuksen aineiston keräsi Suomen osalta professori Sirkka Ahonen, ja siinä saatiin kiinnostavia tuloksia siitä, miten suomalaiset nuoret mm. erosivat muista pohjoismaalaisista nuorista ajattelussaan ja demokratiaa koskevissa käsityksissään.³

Väitöskirjatutkimuksessani keräsin vajaan tuhannen koululaisen Nuoret ja historia -aineiston Bosnia ja Hertsegovinassa 1999–2000. Bosniahan ei sodan 1992–1995 vuoksi voinut osallistua alkuperäiseen tutkimukseen. Kaikki maan kolme pääväestöryhmää, serbit, kroaatit ja bosniakit eli Bosnian muslimit osallistuivat tutkimukseen. Käytännössä 14-vuotiaat koululaiset vastasivat 18-sivuiseen kyselylomakkeeseen noin 40 koulussa eri puolilla maata. Vastaamisen jälkeen oppilaat saivat ”sinetöidä” nimettömän vastauksensa tarralla, jotta opettajilla ei ollut mahdollisuutta katsoa heidän vastauksiaan. Näin pyrittiin varmistamaan vastausten luotettavuus. Yleisesti oppilaat olivat innoissaan tutkimuksesta: kerrankin heitä käsiteltiin osana jotain yhteiseurooppalaista hanketta eikä erillisenä ”tutkimuslaboratoriona sotaisalla Balkanilla”.

Tutkimuksessani keskityin analysoimaan bosnialaisten nuorten kansakuntaan sekä sotaan ja rauhaan liittyvää ajattelua Nuoret ja historia -tutkimuksen pohjalta.⁴ Tämän artikkelin tavoitteena on esitellä bosnialaisten nuorten käsityksiä historiasta ja historianopetuksesta. Onko menneisyydellä heille merkitystä? Miten viihdyttäviä erilaiset kertomukset menneisyydestä nuorten mielestä ovat? Mihin tai kenen kertomuksiin voi luottaa? Onko historianopiskelu tärkeää? Entä mitä tapahtuu koulun historiantunneilla? Millainen historia nuoria kiinnostaa? Tarkasteluotteeni on vertaileva: vertaan bosnialaisten nuorten ajattelua muiden eurooppalaisten nuorten ajatteluun ja lisäksi tarkastelen Bosnian kolmen kansanryhmän välillä olevia eroja ja yhtäläisyyksiä.⁵ Pysin myös peilaamaan bosnialaisten nuorten ajatuksia yhteiskunnassa vallitsevaan historiakulttuuriin ja historian oppikirjoi-

³ Ahonen 1998.

⁴ Torsti 2003.

⁵ Tilastollisen analyysin periaatteista ks. Torsti 2003, 259–263 ja 368–373.

hin, joita olen analysoinut laajemmin toisaalla.⁶ Artikkelin taustaksi ja ennen varsinaista analyysiä on tarpeen lyhyesti esitellä Bosnian koululaitosta sodan aikana ja sen jälkeen eli silloin, kun Nuoret ja historia-tutkimukseeni osallistuneet nuoret ovat koulua käyneet.

Kolmeen jakautunut koulu

Titon kauden Jugoslaviassa vastuu kouluopetuksen järjestämisestä lankesi Jugoslavian osatasavalloille, Serbialle, Kroatialle, Makedonialle, Montenegrolle, Slovenialle sekä Bosnia ja Hertsegovinalle. Koulutuksesta päätettiin itsenäisesti myös itsehallintoalueilla Kosovossa ja Vojvodinassa.⁷ Bosnialainen koulujärjestelmä hajosi keväällä 1992 alkaneen sodan seurauksena. Etnisten puhdistusten ja sotatoimien myötä Bosnia jakaantui nopeasti kansallisten armeijoiden kontrolloimiin alueisiin. Bosnia ja Hertsegovinan armeija tosin oli monikansallinen etenkin sodan alussa. Bosnian serbialueilla koulut alkoivat noudattaa serbialaista opetusohjelmaa, kroaattien armeijan hallinnoimilla alueilla puolestaan luettiin Kroatiaassa tehtyjä oppikirjoja. Ainoastaan Bosnian armeijan kontrollissa olleet alueet noudattivat bosnialaista opetusohjelmaa, ja siellä käytettiin ensin vanhoja jugoslavialaisia oppikirjoja sekä 1994–1995 alkaen piiritetyssä Sarajevossa tehtyjä oppimateriaaleja.⁸

Koulutuksen täydellinen kansallinen jakautuminen on jatkunut yli kymmenen vuotta. Käytännössä samassa koulurakennuksessa on saatanut toimia kaksi eri koulua esimerkiksi aamu- ja iltapäivävuoroissa. Joissain kouluissa yläkerrassa on opiskeltu kroatialaisen ohjelman mukaan ja alakerrassa seurattu bosnialaista opetusohjelmaa. Koulutuksen jakaantuminen on lisännyt institutionaalisia raja-aitoja monikansalliseksi määritellyssä valtiossa ja lisäksi aiheuttanut monia käytännön ongelmia esimerkiksi pakolaisten paluumuutolle: vanhemmat eivät ole halunneet palata alueelle, missä opetusta annetaan vain yh-

⁶ Torsti 2003.

⁷ Höpken 1997, 88–91.

⁸ Low-Beer 2001, 216; Magas 1998, 4–5, 8; Lenhart, Kesidou & Stockmann 1999, 11–12.

den kansanryhmän näkökulmasta. Erityisen ongelmallisia ovat olleet niin sanotut kansalliset aineet: äidinkieli, kirjallisuus, historia, maantieto, uskonto ja taideaineet.

Kansainvälinen yhteisö on pyrkinyt ajamaan koulutuksen yhtenäistämistä neljän miljoonan asukkaan Bosniassa mutta toistaiseksi laihoiin tuloksin. Vuosina 1999–2000 toteutettiin ”koulukirjasiivous”, jonka yhteydessä erillinen paikallisista ja kansainvälisistä asiantuntijoista koottu työryhmä määritteli, mitkä tekstit oppikirjoista pitää poistaa. Poistettavien listalle joutuivat esimerkiksi maan muita kansanryhmiä nimittelevät tai halventavat ilmaisut. Oppilaat poistivat määrätyt tekstit sotkemalla ne mustalla kynällä, koska aikaa ja rahaa uusien kirjojen painamiseen ei ollut.⁹

Vuodesta 2002 koulutus on noussut entistä keskeisempään asemaan kansainvälisen yhteisön Bosnian-politiikassa. Vuonna 2003 eri hallintotasojen parlamenteissa hyväksyttiin painostuksen jälkeen useita keskeisiä lakeja, jotka tähtäävät yhtenäiseen koulujärjestelmään. Käytännön muutokset ovat kuitenkin olleet hitaita. Historianopetuksen osalta kolmijakoinen järjestelmä on tarkoittanut kolmen erillisen oppikirjan käyttöä Bosnian kouluissa. Bosnian serbien käyttämät oppikirjat noudattelevat serbialaista historiatulkintaa ja kroaattien kirjat kroatialaista, kun taas bosniakkienemmistöisissä kouluissa käytettävät oppikirjat painottuvat bosnialaiseen monikansalliseen historia-tulkintaan.¹⁰

Nuorille historia muutakin kuin kouluaine

Nuoret ja historia -tutkimuksessa nuorten historialle antamaa merkitystä kysyttiin yksinkertaisesti: mitä historia sinulle merkitsee? Nuoret saivat arvioida kahdeksaa eri historian merkitystä asteikolla ”täysin eri mieltä”, ”eri mieltä”, ”vaikea sanoa”, ”samaa mieltä”, ”täysin samaa mieltä”.¹¹ Historialle tarjottuja mahdollisia merkityksiä olivat: ”pelkkä

⁹ Low-Beer 2001, 219–221.

¹⁰ Ks. myös Torsti 2003, 159–258.

kouluaine”, ”seikkailujen ja jännityksen lähde, joka ruokkii mielikuvitustani”, ”mahdollisuus oppia muiden onnistumisista ja epäonnistumisista”, ”jotain ollutta ja mennyttä, jolla ei ole mitään tekemistä nykyisen elämäni kanssa”, ”joukko opettavia esimerkkejä siitä mikä on oikein tai väärin, hyvää ja pahaa”, ”tausta nykyisyydelle, selittää tämän päivän ongelmia”, ”kasauma julmuuksia ja onnettomuuksia” ja ”tapa hallita elämääni osana historiallista muutosta”.

Bosnialaiset nuoret suhtautuivat myönteisesti neljään tarjotuista merkityksistä. Historia tarkoitti mahdollisuutta oppia muiden tekemisistä (vastauksista laskettujen pisteiden keskiarvo $M=3,28$; ks. viite 11), opettavia esimerkkejä hyvästä ja pahasta sekä oikeasta ja väärästä ($M=3,39$), taustaa nykyisyydelle ja sen ongelmille ($M=3,25$) sekä välinettä hallita oman elämän muutoksia ($M=3,20$). Sen sijaan he kieltäytyivät pitämästä historiaa pelkästään kouluaineena ($M=2,38$), jännityksen lähteenä ($M=2,89$), jonain olleena ja menneenä, jolla ei ole tekemistä nykyisyyden kanssa ($M=2,03$), tai kasaumana julmuuksia ($M=2,32$). Kaikki bosnialaisnuorten antamat merkitykset historialle ovat siis funktionaalisia ja sisältävät vahvasti ajatuksen, että historiasta voi oppia ja että historia auttaa ajalliseen orientaatioon.

Kansainvälisessä vertailussa bosnialaiset erottuivat ryhmänä siinä, että he antoivat aika vähän merkitystä historialle nykyisyyden taustatekijänä ja ongelmien selittäjänä, mikä oli Euroopan tasolla keskeisimmäksi arvioitu historian merkitys. Vain islantilaiset, puolalaiset, slovenialaiset ja kreikkalaiset nuoret antoivat tällä menneisyysmerkitykselle bosnialaisiakin vähemmän merkitystä.¹² Bosnialaisten ajattelua tässä saattaa selittää nykyisyyden ymmärtämisen vaikeus. Nuoret elävät ja ovat eläneet yhteiskunnassa, jossa nykyisyyttä on leimannut epävarmuus ja epävakaus. Nykyisyyden ja menneisyyden välillä ei ehkä siksi

¹¹ Tässä artikkelissa analysoiduissa Nuoret ja historian -tutkimuksen kysymyksissä käytettiin viisiasteista vastauskaalaa. Analyysia varten oppilaiden vastaukset koodattiin ja niistä laskettiin keskiarvot, jotka ovat välillä 1–5. Eurooppalaisen aineiston osalta viittaan lukujen osalta alkuperäiseen tutkimusraporttiin Angvik & von Borries 1997. Bosnian aineiston luvut on laskettu SPSS-ohjelmalla aineistosta, joka on julkaistu cd-rom -muodossa osana väitöskirjaani; ks. Torsti 2003.

¹² Angvik & von Borries 1997, B26–B27.

koeta loogista jatkumoa eikä menneisyyttä näin koeta nykyisyyden se-
 littäjänä. Tämä on yllättävä tulos siinä mielessä, että esimerkiksi nuor-
 ten käyttämät historian oppikirjat rinnastavat menneen ja nykyisyy-
 den tuosta. Oppikirjoissa serbien ”kansamurhalla on syvät juu-
 ret” ja ”ortodoksikirkko on aina jakanut serbien kohtalot”.¹³

Historian merkityksen lisäksi nuorilta kysyttiin myös erilaisten
 historianopiskeluun liittyvien tavoitteiden tärkeyttä. Bosnialaisnuor-
 ten vastauksissa korostui tieto-orientaatio: historianopiskelun tärkein
 tavoite on hankkia tietoa menneisyydestä (M=3,89), kun taas nykyi-
 syyden ymmärtäminen (M=3,33) ja tulevaisuuteen orientoituminen
 (M=3,03) nähtiin huomattavasti vähemmän tärkeinä tavoitteina. His-
 torianopiskeluun liittyvän tulevaisuusorientaation merkitys oli Bosni-
 assa yksi Euroopan vähäisimpiä; erityisesti bosniakit eivät juurikaan
 nähneet tätä historianopiskelun tavoitetta (M=2,90). Historian merki-
 tystä kysyttäessä kuitenkin nähtiin, että bosnialaiset nuorten mielessä
 historiaan liittyi ajatus ajallisen ymmärryksen lisäämisestä. Se, että tu-
 levaisuusorientaatiota ei mielletä historianopiskelun tavoitteeksi, liit-
 tyneekin enemmän 14-vuotiaiden ajatteluun: kouluopetuksen tavoit-
 teiden nähdään liittyvän suoraan koulusuoritukseen, ei niinkään täh-
 täävän ajattelun ja ymmärryksen kehittämiseen.

Bosnian sisällä kansanryhmien välillä oli muutamia selviä ero-
 avaisuuksia. Bosniakeille ajatus historiasta pelkkänä kouluaineena oli
 huomattavasti helpompi hyväksyä kuin serbeille ja kroaateille.¹⁴ Li-
 säksi bosniakit kannattivat muita voimakkaammin ajatusta historiasta
 kasaamana julmuuksia,¹⁵ eivätkä he kokeneet historiaa nykyongel-
 mien taustoittajana samassa mitassa kuin serbit, joille tämä merkitys
 oli huomattavasti keskeisempi.¹⁶ Tämä ero liittyy yleisempään huo-
 mioon, että bosniakeille historian käyttö osana poliittista retoriikkaa
 ei ole ollut samalla tavoin keskeistä kuin serbeille ja kroaateille. Bos-
 niakkien keskuudessa ei ole totuttu nykytilanteesta puhuttaessa viit-
 taamaan menneisyyteen nykyisyyden oikeuttajana niin kuin esimer-

¹³ Torsti 2003, 252.

¹⁴ Mbosniakki=2,62; Mkroaatti=2,17; Mserbi=2,24.

¹⁵ Mbosniakki=2,44; Mkroaatti=2,25; Mserbi=2,21.

¹⁶ Mbosniakki=3,10; Mserbi=3,40.

kiksi Serbien Kosovo-retoriikassa. Käsitystä historiasta kasaumana julmuuksia saattaa puolestaan selittää bosniakkien historian oppikirjojen voimakas keskittyminen sotiin liittyvään kärsimykseen.¹⁷

Vahva luottamus koulukirjoihin ja opettajiin

Nuorten ajatuksia erilaisista historiallisen tiedon lähteistä selvitettiin kysymyksillä, mistä historian esityksistä nautit ja mihin historian esityksiin luotat. Arvioitavina olivat koulukirjat, historialliset asiakirjat ja lähteet, historialliset romaanit, fiktioelokuvat, tv-dokumentit, opettajien tarinat, muiden aikuisten (esimerkiksi vanhemmat ja isovanhemmat) tarinat sekä museot ja historialliset paikat.

Bosnialaiset nuoret kertoivat luottavansa kaikkein eniten opettajien tarinoihin ($M=3,82$) ja myös nauttivansa niistä kaikkein eniten ($M=4,00$). Historialliset romaanit sen sijaan saivat alimmat pisteet sekä luotettavuudessa ($M=2,94$) että nautittavuudessa ($M=2,69$).

Bosnialaisten vastausten kiinnostavimmat piirteet näkyvät kansainvälisessä vertailussa. Graafista 1 nähdään, että bosnialaiset luottavat opettajien tarinoihin historian esitysten välittäjinä kaikkein eniten verrattuna lähes 30 eurooppalaiseen kansalliseen ryhmään. Innostus opettajien tarinoita kohtaan on sekin suurimpien joukossa: vain liettualaiset ja puolalaiset nuoret kertoivat nauttivansa opettajien tarinoista enemmän kuin bosnialaiset (ks. graafi 2).

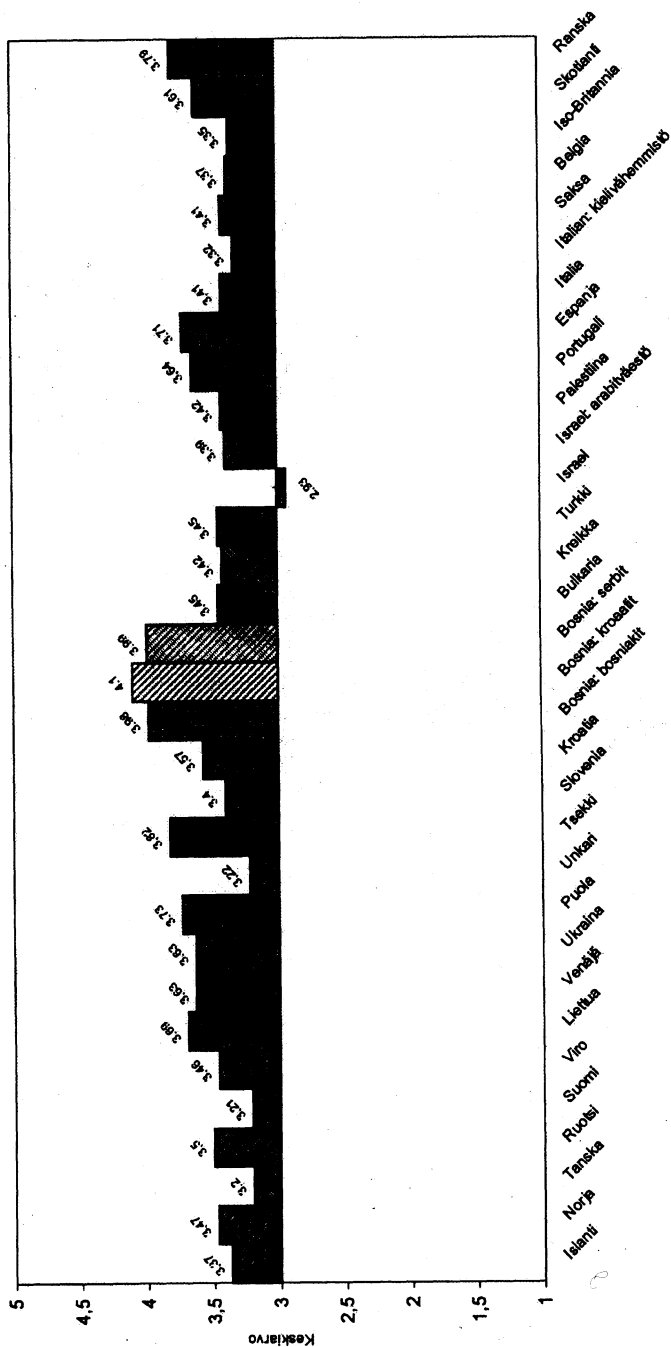
Bosnialaiset erottuivat muista myös suhteessaan historian oppikirjoihin. Graafista 3 nähdään, että bosnialaiset olivat koko aineiston ainoa ryhmä, joka kertoi nauttivansa historian oppikirjoista. Vertailun vuoksi todettakoon, että Euroopan tasolla ehdottomasti nautittavimpina pidettiin fiktioelokuvia, joita bosnialaiset kuitenkin pitivät koulukirjoja vähemmän innostavina!¹⁸

Bosnialaiset nuoret kertoivat myös luottavansa historian oppikirjoihin ($M=3,49$). Graafista 4 nähdään, että vain norjalaiset, portugalilaiset ja skotlantilaiset nuoret luottivat historian oppikirjoihinsa

¹⁷ Ks. Torsti 2003, 171–177.

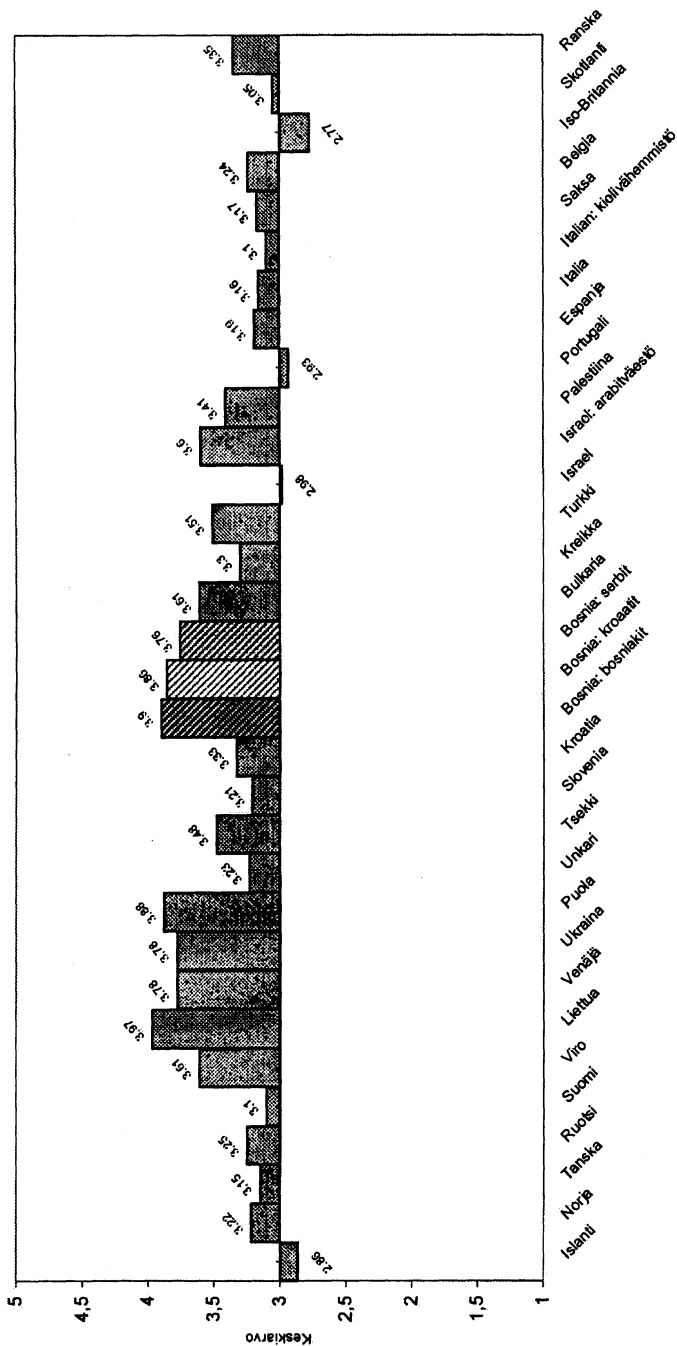
¹⁸ $M=3,22$; Angvik & von Borries 1997, B35.

Graafi 1.
Luottamus
opettajien
tarinoihin
historian
lähteinä

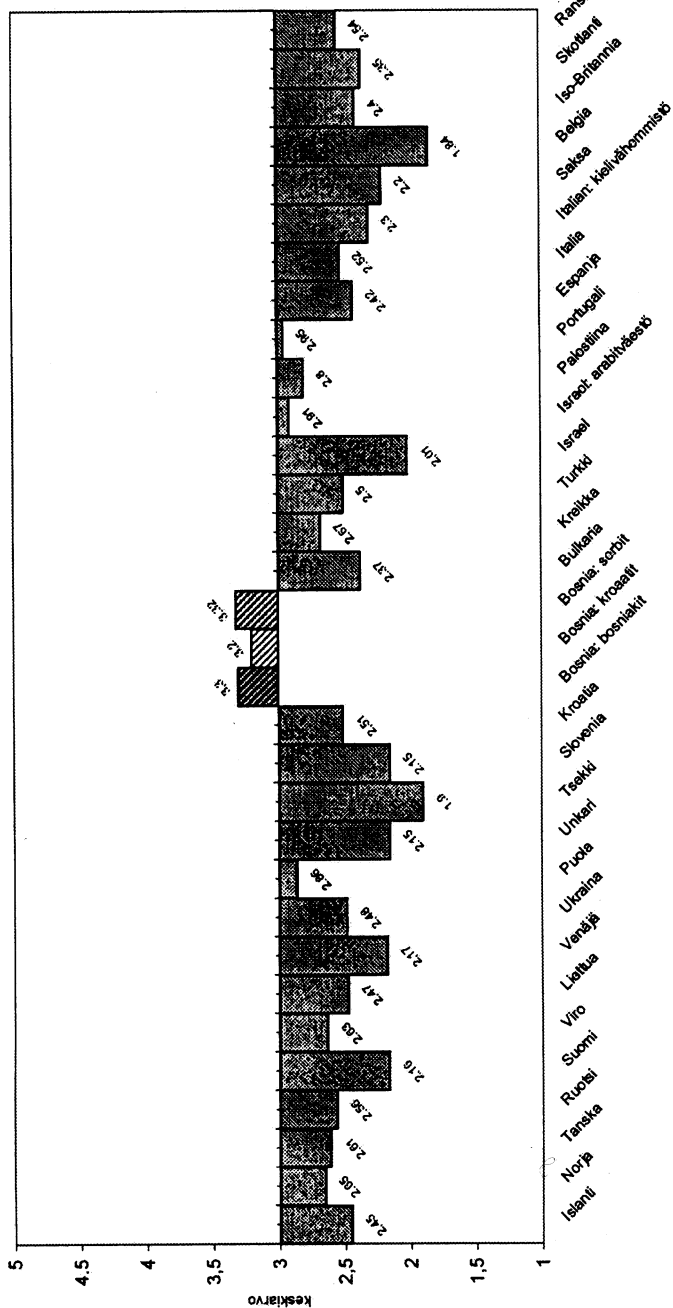

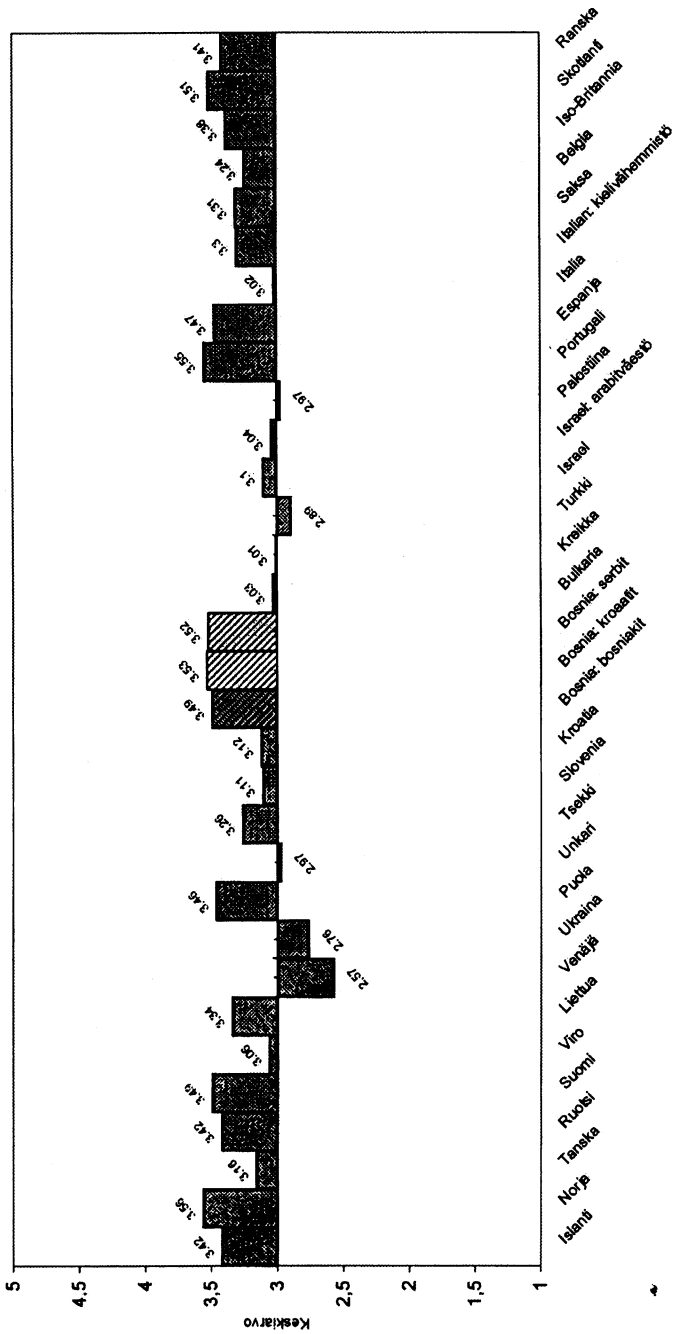
Graafi 2.
Nauttiminen
opettajien
tarinoista
historian
lähteinä

Graafi 3.
Nauttiminen
historian
oppikirjoista
historian
lähteinä

Graafi 4.
Luottamus
historian
oppikirjoihin
historian
lähteinä

enemmän kuin bosnialaiset. Toisaalta bosnialaisten nuorten luottamus historiallisiin arkistoihin ja lähteisiin (M=3,69), tv-dokumentteihin (M=3,32) sekä museoihin ja historiallisiin paikkoihin (M=3,85) historian esityksinä oli aineiston alhaisimpia. Absoluuttisia lukuarvoja katsoen he toki luottivat perinteisiin historian lähteisiin – arkistoihin, museoihin ja historiallisiin paikkoihin – koulukirjoja enemmän, mutta siis kuitenkin vähemmän kuin muut eurooppalaiset.

Suhteellisen vahva luottamus opettajiin ja oppikirjoihin on kiinnostava tulos, kun muistetaan artikkelin alussa kuvattu kolmijakoinen koulutilanne. Kokemukseni perusteella oppilaat eri puolilla Bosniaa ovat tietoisia tästä koulutuksen jakautumisesta, ja he tietävät myös, että maan sisällä käytetään keskenään erilaisia historian oppikirjoja. Voisi kuvitella, että tietoisuus tilanteesta saisi epäilemään opetuksen ja opettajien luotettavuutta, mutta sen sijaan niihin siis luotetaan vahvasti. Tämä viittaa siihen, että opettajat ja oppikirjat yhdistyvät nuorten ajattelussa osaksi kouluinstituutiota, johon luotetaan. Tuloksen tekee erityisen kiinnostavaksi myös se, että sodanjälkeisessä Bosniassa käytettyjä historian oppikirjoja on leimannut yksipuolinen historia-käsitys ja muista kansanryhmistä käytetyt vihaa lietsovat ilmaisut ja tarinat.¹⁹

Opettajien tarinoista ja koulukirjoista nauttimista on vaikeampi se littää ja se edellyttäisi tarkentavia lisäkysymyksiä. Ehkä siinä on kyse yleisestä historian akuutista tärkeydestä ja jatkuvasta läsnäolosta yhteiskunnassa. Kyynisempi vaihtoehto on pohtia esimerkiksi Bosnian serbien keskuudessa käytettyjen oppimateriaalien pamflettimaisuutta, joka tekee niistä kenties eri tavalla viihdyttäviä kuin perinteiset, usein kuiviksi mielletyt oppikirjat.

Bosnian sisällä erot ryhmien välillä olivat yleisesti vähäisiä tai olemattomia erityisesti puhuttaessa erilaisten historian esitysten nautittavuudesta. Mitä luottamukseen tulee, kroaatit luottivat muita enemmän historiallisiin romaaneihin (M=2,82), fiktioelokuvaan (M=2,89) ja erityisesti tv-dokumentteihin (M=3,72). Bosnian serbinuoret puo-

¹⁹ Ks. Torsti 2003, 159–258.

lestaan luottivat vanhempien ja isovanhempien tarinoihin poikkeuksellisen paljon: heidän luottamuksensa niihin oli korkeinta koko eurooppalaisessa vertailussa.²⁰ Kroaattien luottamus kulttuurituotteisiin saattaa liittyä laajempaan kulttuuritarjontaan Bosnian kroaattien parissa. Tarjonta on perustunut Emä-Kroatian ohjelmatuotantoon, jota on levitetty myös Bosnian kroaattien keskuuteen. Esimerkiksi Kroatian valtion televisio on ollut Bosnian kroaattien yleisesti käyttämä TV-kanava, jonka muuttaminen maksulliseksi vuonna 2002 aiheutti valtaisan vastalausemyrskyn. Serbinuorten kiinnostus perhepiirin aikuisten tarinoihin voisi selittyä yleisemmällä myyttien roolilla: myyttiset tarinat ovat olleet keskeinen osa serbialaista historiakulttuuria.²¹

Opettaja kertoo oman kansan perinteistä

Yhtenä Nuoret ja historia -tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä historiantunneilla koululaisten näkökulmasta tapahtuu ja millaisiin asioihin opetus keskittyy. Oppilailta kysyttiin, mitä tavallisesti tapahtuu historiantunneilla ja mihin keskitytte historiantunneilla. Mahdollisina historiantunnin sisältöinä tarjottiin ”kuuntelemme opettajan tarinoita menneisyydestä”, ”meille kerrotaan, mikä oli hyvää tai paha, oikeaa tai väärää historiassa”, ”keskustelemme erilaisista selityksistä menneisyyden tapahtumista”, ”opiskelemme historiallisia lähteitä, esimerkiksi asiakirjoja, kuvia ja karttoja”, ”kerromme ja tulkitsemme historiaa itse uudelleen”, ”kuuntelemme radio-ohjelmia tai nauhoja tai katsomme historiallisia videoita ja elokuvia”, ”käytämme tekstikirjoja ja/tai työkirjoja” sekä ”teemme monenlaisia aktiviteetteja; esimerkiksi roolipelejä, paikallisprojekteja ja museovierailuja”. Opetuksen painopisteinä oppilaat arvioivat ”kehitämme tietojamme historian pääfaktoista”, ”arvioimme moraalisesti historiallisia tapahtumia ihmis- ja kansalaisoikeuksien periaatteiden näkökulmasta”, ”pyrimme kuvittelemaan, miltä menneisyydessä tuntui”, ”yritämme ymmärtää

²⁰ Mserbi=3,99; Angvik & von Borries 1997, B45.

²¹ Ks. Torsti 2003, 115–152.

menneisyyden henkilöiden käytöstä rekonstruoimalla menneisyyden tilanteita”, ”käytämme historiaa selittämään nyky maailman tilannetta ja yritämme löytää muutostendenssejä”, ”olemme lumoutuneita ja pidämme hauskaa historian kanssa”, ”opimme tunnistamaan kansakuntamme ja yhteisömme traditioita, tyyppi piirteitä, arvoja ja tavoitteita” sekä ”opimme arvostamaan historiallisten jäänteiden ja vanhojen rakennusten säilyttämistä”.

Nuorten vastausten perusteella tyypillisillä historiantunneilla opettajat puhuvat ja oppilaat kuuntelevat (M=4,04). Joskus tai usein tapahtuvina oppituntisisältöinä mainittiin myös kertomukset oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta historiassa (M=3,23). Jonkin verran myös keskustellaan erilaisista historiallisista selityksistä (M=3,39) ja käytetään teksti- ja työkirjoja (M=3,30). Sisällöllisesti tunneilla keskitytään historian pääfaktoihin (M=3,83), oman kansan traditioihin (M=3,61) ja historiallisten jäänteiden säilyttämisen arvostukseen (M=3,56).

Samoin kuin kiinnostuksessaan ja luottamuksessaan opettajiensa tarinoihin, bosnialaiset nuoret sijoittuvat kansainvälisessä vertailussa korkealle puhuttaessa opettajien tarinoista historian oppituntien pääsisältönä: vain tsekkinuoret kertoivat kuuntelevansa opettajan tarinoita vielä useammin.²² Toisaalta bosnialaiset kertoivat hyödyntävänsä erilaisia lisämateriaaleja, historiallisia asiakirjoja, kuvia, karttoja, radio- ja videonauhoja sekä teksti- ja työkirjoja vähemmän kuin eurooppalaiset keskimäärin.²³ Tuntien painotuksista kysyttäessä bosnialaisten arvot olivat kaikissa vaihtoehdoissa keskiarvoja korkeampia, mikä viittaa innokkaaseen suhtautumiseen opetuksen sisältöjä kohtaan yleisellä tasolla. Eurooppalaisessa vertailussa bosnialaiset kertoivat keskittyvänsä erityisen paljon omiin traditioihin ja historiallisten jäänteiden säilyttämisen arvostukseen.²⁴

Bosnialaisten nuorten vastauksista näyttää piirtyvän traditionaalinen käsitys historiasta ja historian opetuksesta. He suhtautuvat in-

²² Angvik & von Borries 1997, B57.

²³ Mbosnialaiset=2,43; 1,65; 3,30; Angvik & von Borries 1997, B57–B58.

²⁴ Angvik & von Borries 1997, B57–B58.

noikkaasti ja luottavaisesti historian opettajaansa, jonka tarinoihin historiantunnit painottuvat. Keskeisiä ovat tarinat omista perinteistä ja traditioista. Erilaisia historiallisia lähteitä käytetään opetuksessa vain vähän. Tämä kaikki viittaa vahvasti siihen ajatukseen, että historia ja historianopetus voi tavoitella ”totuutta” ja antaa ”oikeaa tietoa”, erityisesti ”meidän omasta” menneisyydestämme.

Bosnian eri väestöryhmien vertailussa nousee esiin yksi kiinnostava piirre: kroaattinuoret sanoivat muita useammin pohtivansa oikeaa ja väärää historiassa²⁵ ja erilaisia historiallisia selitysmahdollisuuksia.²⁶ He myös arvioivat opetuksen keskittyvän menneen arviointiin ihmis- ja kansalaisoikeuksien näkökulmasta enemmän kuin bosniakit ja serbit.²⁷ Heidän ajatteluaan saattaa selittää heidän oppikirjojensa ”sivistyshenki”: niissä puhutaan myös kulttuurihistoriasta. Kirjat myös esittelevät kroaattikansan sivistyneinä ja moraalisesti oikeamielisinä.

Lähialueen nykyhistorian vetovoima

Nuorten kiinnostusta historiaan selvitettiin tutkimuksessa kolmella kysymyksellä, joissa nuoret arvioivat kiinnostustaan historian eri ajanjaksoja, historian lajeja ja maantieteellisiä alueita kohtaan. Kaikissa kolmessa kysymyksessä nuoret määrittelivät kiinnostuksensa asteikolle hyvin vähän kiinnostunut–hyvin paljon kiinnostunut.

Ajanjaksoista (vaihtoehdot: antiikki, keskiaika 500–1500, 1500–1800, 1800–1945 ja 1945–nykypäivä) nykyhistoria (1945–) oli bosnialaisnuorista ehdottomasti kiinnostavin ($M=4,06$). Koko eurooppalaisen aineiston käsittävässä vertailussa vain turkkilaiset olivat bosnialaisia kiinnostuneempia lähihistoriasta.²⁸ Antiikista bosnialaiset puolestaan perustivat vähiten ($M=2,69$). Myös eurooppalaisessa vertailussa he olivat antiikista vähiten kiinnostuneen viidenneksen joukossa.²⁹ Vähäistä kiinnostusta antiikin historiaa kohtaan voidaan selittää ai-

²⁵ Mkroaatti=3,47; Mbosniakki=3,13; Mserbi=3,18.

²⁶ Mkroaatti=3,55; Mbosniakki=3,37; Mserbi=3,33.

²⁷ Mkroaatti=3,29; Mbosniakki=2,98; Mserbi=2,95.

²⁸ Angvik & von Borries 1997, B120.

²⁹ Angvik & von Borries 1997, B119.

nakin kahdella tavalla: Bosnia ja Hertsegovinalla ei ole siteitä antiikin alueeseen ja historiaan, ja antiikin historiaa nuoret ovat opiskelleet alemmilla luokilla monia vuosia aikaisemmin. Samaan tapaan kiinnostus lähihistoriaan selittyy osin sillä, että 8. luokalla keskitytään myös kouluopetuksessa 1900-lukuun. Lisäksi Bosnian lähihistoriassa on monia avoimia ja kiistanalaisia kysymyksiä, mikä osaltaan selittää nuorten kiinnostusta.

Historian aihealueista nuoret arvioivat kiinnostustaan tavallisten ihmisten jokapäiväiseen elämään, kuninkaallisiin ja muihin kuuluisuuksiin, seikkailuihin ja suuriin löytöretkiin, sotiin ja diktatuureihin, kaukasiin vierasiin kulttuureihin, kansakuntien rakentamiseen, demokratian kehitykseen, ihmisten vaikutukseen ympäristöön, maatalouden, teollisuuden ja kaupan kehitykseen, erillisten asioiden historiaan sekä oman perheen historiaan. Samoin kuin eurooppalaiset nuoret keskimäärin, bosnialaiset olivat selvästi eniten kiinnostuneita oman perheensä historiasta ($M=4,29$).³⁰ Kakkosena tulivat seikkailut ja löytöretket ($M=4,03$). Vähiten puolestaan kiinnostivat kaukaiset vieraat kulttuurit ($M=2,86$) ja tavallisten ihmisten jokapäiväinen elämä menneisyydessä ($M=3,04$).

Kiinnostus eri alueisiin oli jaoteltu kysymyksiin välittömästä lähiympäristöstä, omasta alueesta, omasta maasta³¹, Euroopasta ja Euroopan ulkopuolisesta maailmasta. Eniten bosnialaiset kertoivat olevansa kiinnostuneita oman maansa historiasta ($M=4,18$), vähiten alueista Euroopan ulkopuolella ($M=3,55$). Erityisesti vähäinen kiinnostus Euroopan ulkopuolisiin alueisiin erotti bosnialaiset eurooppalaisesta keskiarvosta. Lisäksi bosnialaiset olivat poikkeuksellisen kiinnostuneita oman alueensa historiasta yhdessä liettualaisten ja bulgarialaisten nuorten kanssa.³² Eurooppalaisessa vertailussa korkea kiinnostus oman alueen historiaan ei ole yllätys maassa, jossa kysymys omasta alueesta on ollut keskiössä esimerkiksi joukkotiedotusvälineissä. Ul-

³⁰ Vrt. Angvik & von Borries 1997, B129.

³¹ Tämän kysymyksen kohdalla tapahtui erehdys: bosniakkeille ja kroaateille suunnatussa kyselyssä luki oman maan kohdalla "Bosnia ja Hertsegovina", serbeille suunnatussa vain "oma maa".

³² Angvik & von Borries 1997, B143–B144.

komaan uutisia Bosnian lehdissä tai televisiossa on minimaalisesti. Vähäisillä ulkomaan yhteyksillä selittynee myös alhainen kiinnostus Euroopan ulkopuolisia alueita kohtaan: ne yksinkertaisesti koetaan hyvin kaukaisiksi. Tässä lienee tapahtunut muutos sitten sosialistisen Jugoslavian päivien, jolloin liittoutumattomien maiden liike sekä Jugoslavian ja Titon keskeinen rooli siinä varmistivat kolmannen maailman näkyvyyden Jugoslavian mediassa ja kansainvälisissä suhteissa.

Bosnian nuorten välillä kiinnostuksessa historiaa kohtaan oli muutamia merkittäviä eroja. Bosnian serbit olivat huomattavasti kiinnostuneempia keskiajasta kuin muut. Alhaisinta kiinnostus keskiaikaan oli bosniakkinuorilla.³³ Historian lajeista kroaatit olivat muita kiinnostuneempia sodista ja diktatuureista³⁴ ja ihmisen vaikutuksesta ympäristöön³⁵, bosniakit taas painottivat demokratian kehittymistä³⁶. Serbien vastauksissa puolestaan näkyi kiinnostuksen puute demokratian kehittymistä kohtaan. Erot kiinnostuksessa demokratian kehitystä kohtaan erityisesti bosniakkien ja serbien välillä selittynevät nyky-yhteiskunnassa vallitsevalla retoriikalla: bosniakeille demokratia on elinehto ja osa Daytonin rauhansopimukseen liittyvää julkista puhetta, kun taas serbeille demokratia on enemmänkin ”ulkoa tuotu” malli, jolla on serbien kannalta negatiivisia ulottuvuuksia.

Kolmen kansallisen ryhmän nuorten kiinnostuksessa maantieteellisiä alueita kohtaan oli myös tyyppiäpiirteitä. Kroaatit korostivat voimakkaasti oman lähialueen merkitystä,³⁷ kun taas bosniakit olivat ehdottomasti eniten kiinnostuneita oman maansa historiasta, myös eurooppalaisessa vertailussa.³⁸ Serbien osalta merkittävää oli erittäin vähäinen kiinnostus sekä Euroopan että Euroopan ulkopuolisten alueiden historiaa kohtaan.³⁹ Kroaattien kiinnostus lähialueisiin liittyynee Bosnian kroaattiväestön keskittymiseen muutamille alueille, jotka

³³ Mserbi=3,36; Mbosniakki=2,84; Mkroaatti=3,06.

³⁴ Mkroaatti=3,41; Mbosniakki=3,07; Mserbi=3,13.

³⁵ Mkroaatti=3,68; Mbosniakki=3,32; Mserbi=3,16.

³⁶ Mbosniakki=3,38; Mkroaatti=3,08; Mserbi=2,78.

³⁷ Mkroaatti=3,98; Mbosniakki=3,74; Mserbi=3,83.

³⁸ Mbosniakki=4,39; Mkroaatti=3,89; Mserbi=4,14; Angvik & von Borries 1997, B143.

³⁹ Mserbi=3,49 ja 3,19; Mbosniakki=3,81 ja 3,75; Mkroaatti=3,86 ja 3,70.

usein ovat hyvin pieniä ”taskuja” bosniakki- ja serbialueiden keskellä. Bosniakkien kiinnostus Bosnia ja Hertsegovinan valtiota kohtaan puolestaan liittyyneeseen Bosnian valtion välttämättömyyteen bosniakkien kannalta. Kroaattien ja serbien tilanne on toinen, koska heillä on ole-massa myös ”emä-valtiot”. Serbien erittäin vähäinen kiinnostus sekä Eurooppaan että sen ulkopuolisiin alueisiin lienee seurausta kontak-tien vähäisyydestä sodanjälkeisenä aikana. Bosnian serbitasavallassa on ollut kansainvälisen yhteisön edustajia huomattavasti vähemmän. Usein heidät on myös nähty enemmänkin vihollisina, esimerkiksi ser-bejä vastaan tehtyjen NATO:n pommitusten vuoksi.

Oppimateriaalit ja opettajat historian käytön ytimessä

Huomionarvoista bosnialaisnuorten vastauksissa eurooppalaiseen keskiarvoon verrattuna oli erityisesti yhtäaikainen luottamus histori-anopetukseen ja viihtyminen sen parissa. Luottamus ja viihtymys pai-nottuivat selkeästi: oppilaiden kiinnostus oman maan ja alueen histo-riaan kertonee paitsi nuorten arvomaailmasta myös opetuksen paino-tuksista. Luottamuksen ja viihtymisen sekä omaan lähipiiriin painot-tuvan kiinnostuksen lisäksi haluaisin nostaa esille nuorten historialle antaman merkityksen, että menneestä, sen oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta, voidaan oppia. Bosnialaisnuoret lähestyvät siis his-toriaa ”opettajana”. Historiallisen tiedon lähteinä keskeisiä, sekä luo-tettavuutensa että viihdyttävyytensä puolesta, ovat opettajat ja oppi-kirjat. Erityisen kiinnostuneita ollaan oman alueen tai maan histori-asta. Bosnian tulokset korostavat oppimateriaalien ja opettajien roolia institutionaalisina historian käytön välineinä ja muotoina. Korostu-neeksi roolin tekee paitsi oppilaiden luottamus ja kiinnostus opetta-jien tarinoihin ja oppikirjoihin myös heidän käsityksensä historiasta oikean ja väärän opettajana. Näin oppimateriaalit ja opettajat saavat merkittävän roolin nuorten maailmankuvan muokkaajina.

Voidaankin todeta, että jos ja kun tavoitteena pidetään monikult-tuurisen yhteiskunnan rakentamista ja vahvistamista sodanjälkeisessä Bosniassa, historian oppimateriaalien ja opettajankoulutuksen sisäl-

löillä näyttäisi olevan Nuoret ja historia -tutkimuksen tulosten valossa keskeinen asema. Vuosi 2004 julistettiin Bosniassa ”Koulutuksen vuodeksi” – ja kenties siitä vihdoin alkaa prosessi, jonka myötä koulussa tapahtuvaan historian käyttöön ja siihen liittyviin ongelmiin voidaan kunnolla tarttua.